

پیام قرآن
دوره دوم

اخلاق در قرآن

جلد دوم
فروع مسائل اخلاق

آیه الله العظمیٰ مکارم شیرازی
مد ظله

با همکاری جمعی از فضلا و دانشمندان

مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۰۵ -

پیام قرآن دوره دوم: اخلاق در قرآن / مکارم شیرازی با همکاری جمعی از فضلا و دانشمندان.

قم: امام علی بن ابی طالب (ع)، حوزه علمیه

قم: مؤسسه تفسیر قرآن کریم، ۱۳۷۷ -

ISBN: 978-964-533-200-4 (دوره)

ISBN: 978-964-533-202-8

ج. ۲.

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیما.

مندرجات: ج. ۱. اصول مسائل اخلاقی. -- ج. ۲. فروع مسائل اخلاقی. -- ج. ۳. فروع مسائل اخلاقی.

ISBN: 978-964-533-201-1

ج. ۱.

ISBN: 978-964-533-203-5

ج. ۳.

۱. قرآن - اخلاق. ۲. اخلاق اسلامی. - الف. امام علی بن ابی طالب (ع). ب. حوزه علمیه قم، مؤسسه

تفسیر قرآن کریم، ج. عنوان.

۲۹۷ / ۱۵۹

۹ پ ۷ م ۲ / ۳ / ۱۳۰۳

ناشر برتر

نواب محمد بن نوابشگاه بین المللی کتاب تهران

اخلاق در قرآن

دوم

مؤلف: آیت الله العظمی مکارم شیرازی با همکاری جمعی از فضلا

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول (با ویرایش جدید)

صفحه و قطع: ۲۶۲ صفحه / وزیری

تاریخ انتشار: ۱۳۹۲

چاپخانه: سلیمانزاده

ناشر: انتشارات امام علی بن ابی طالب (ع)

شابک (دوره): ۲-۲۰۱-۵۳۳-۹۶۲-۹۷۸

شابک: ۸-۲۰۲-۵۳۳-۹۶۲-۹۷۸



قم - ابتدای خیابان شهدا - کوی آمار (۲۲) - پلاک ۱۵

تلفن: ۳۷۷۳۲۴۷۸ دورنگار: ۰۹۹-۲۷۸۴۰۰

www.imamaliipub.ir

قیمت دوره: ۵۰/۱۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵	پیشگفتار (پرس بحث)
	مسئله اول: تکبر و استکبار
۱۹	اشاره
۲۱	ترجمه
۲۳	تفسیر و جمع بندی
۲۳	بلای بزرگ در طول تاریخ بشر
۳۸	نتیجه نهایی
۳۸	تکبر در روایات اسلامی
۴۰	تکبر در منطق عقل
۴۳	نکته ها
۴۳	۱. تعریف و حقیقت تکبر
۴۴	۲. شاخه های تکبر
۴۴	۳. تکبر در برابر چه کسی؟
۴۶	۴. انگیزه های تکبر
۵۲	۵. ریشه یابی تکبر
۵۳	۶. آثار و نشانه ها
۵۵	۷. مفساد و پیامدهای تکبر و استکبار

۸. درمان تکبر ۵۸
۹. آزمایشهای درمانی! ۶۳



فصل دوم: تواضع و فروتنی

- اشاره ۶۷
- ترجمه ۶۸
- تفسیر و جمع بندی ۶۸
- تواضع و فروتنی در روایات اسلامی ۷۱
۱. تعریف تواضع ۷۴
۲. تواضع و کرامت انسان! ۷۶



فصل سوم و چهارم: حرص و قناعت

- اشاره ۷۹
- ترجمه ۸۰
- تفسیر و جمع بندی ۸۲
- حرص، آفت بزرگ خوشبختی ۸۲
- نتیجه نهایی ۹۱
- حرص و دنیاپرستی در احادیث اسلامی ۹۱
۱. تعریف حرص ۹۴
۲. آثار شوم حرص در زندگی فردی و اجتماعی بشر ۹۵
۳. غنای درون! ۹۶
۴. حرص مذموم و ممدوح ۹۶
۵. طرق درمان «حرص» ۹۸

۱۰۰	۶. رفع یک اشتباه
-----	------------------------



فصل پنجم: حبّ دنیا

۱۰۳	اشاره
۱۰۸	دنیاپرستی در احادیث اسلامی
۱۱۱	دنایای مطالب و دنیای مذموم



فصل ششم: حسد و خیرخواهی

۱۱۷	اشاره
۱۱۸	ترجمه
۱۲۰	تفسیر و جمع بندی
۱۲۰	آتش سوزان حسد
۱۳۰	نتیجه
۱۳۰	حسد در روایات اسلامی
۱۳۲	چند مسئله مهم
۱۳۲	۱. مفهوم «حسد» و تفاوت آن با «غبطه»
۱۳۴	۲. انگیزه‌های حسد
۱۳۶	۳. نشانه‌های حسد
۱۳۸	۴. پیامدها و آثار سوء حسد
۱۴۱	۵. مراتب حسد
۱۴۳	۶. درمان حسد
۱۴۶	۷. نصیح و خیرخواهی



فصل هفتم: غرور و خودبینی

۱۴۹	 اشاره
۱۵۰	 ۱. مفهوم غرور
۱۵۱	 غرور در قرآن مجید
۱۵۲	 ترجمه
۱۵۳	 تفسیر و جمع بندی
۱۶۰	 نتیجه نمایی
۱۶۱	 ۱. نکره هش غرور در روایات اسلامی
۱۶۲	 ۲. اسباب غرور
۱۶۵	 ۳. علایم و نشانه های غرور
۱۶۵	 ۴. آثار و پیامدهای غرور
۱۶۷	 ۵. طرق درمان غرور

فصل هشتم: آرزوهای ناپایدار (از طول امل)

۱۷۱	 اشاره
۱۷۴	 ترجمه
۱۷۴	 تفسیر و جمع بندی
۱۷۴	 سرچشمه طول امل
۱۸۱	 طول امل در روایات اسلامی
۱۸۵	 آثار و پیامدهای طول امل
۱۸۵	 ۱. طول امل سرچشمه بسیاری از گناهان
۱۸۵	 ۲. طول امل یکی از اسباب مهم قساوت قلب
۱۸۶	 ۳. طول امل سبب نسیان اجل
۱۸۷	 ۴. زندگی پررنج محصول دیگری از طول امل

۱۸۷	۵. طول امل و زندگی ذلت‌بار
۱۸۷	۶. محرومیت از نعمتها
۱۸۸	۷. طول امل و محروم بودن از درک حقایق
۱۸۸	۸. طول امل سبب کفران نعمت است
۱۸۹	اسباب و انگیزه‌های طول امل
۱۹۱	درمان طول امل
۱۹۴	آرزوهای اشت و سازنده



فصل نهم: تعصب و لجاجت

۱۹۷	اشاره
۱۹۹	ترجمه
۲۰۰	تفسیر و جمع‌بندی
۲۰۰	برنامه عمومی اقوام منحرف!
۲۰۸	نتیجه نهایی
۲۰۹	تعصب و لجاجت در احادیث اسلامی
۲۱۱	۱. مفهوم تعصب و انگیزه‌های آن
۲۱۳	۲. آثار و پیامدهای منفی تعصب و لجاجت
۲۱۵	۳. تعصب مذموم و ممدوح
۲۱۷	۴. تقلید سازنده و کورکورانه
۲۱۹	۵. طرق درمان
۲۲۰	۶. تسلیم در برابر حق



فصل دهم و یازدهم: جُبْن و شجاعت

۲۲۳	 اشاره
۲۲۵	 ترجمه
۲۲۶	 تفسیر و جمع بندی
۲۲۶	 پیامبران خدا ترسو نیستند
۲۳۵	 نتیجه نهایی
۲۳۶	 جبن و ترس در روایات اسلامی
۲۳۷	 ۱. ترس معقول و نامعقول
۲۳۹	 ۲. آثار منفی جبن و ترس در زندگی فردی و اجتماعی
۲۴۰	 ۳. ریشه های جبن
۲۴۱	 ۴. طرق درمان ریشه های جبن
۲۴۳	 ۵. آثار شجاعت در زندگی انسانها

* * *

فصل دوازدهم: خودباختگی و توکل بر خدا

۲۴۷	 اشاره
۲۴۹	 ترجمه
۲۵۰	 تفسیر و جمع بندی
۲۵۰	 بازتاب توکل در زندگی پیامبران
۲۵۹	 نتیجه نهایی
۲۶۰	 «توکل» در احادیث اسلامی
۲۶۳	 ۱. حقیقت توکل
۲۶۸	 ۲. آثار و پیامدهای توکل
۲۶۹	 ۳. اسباب توکل
۲۷۱	 ۴. درجات توکل
۲۷۲	 ۵. راه های رسیدن به توکل

فصل سیزدهم و چهاردهم: شهوت پرستی و عفاف

۲۷۵	 اشاره
۲۷۷	 ترجمه
۲۷۸	 تفسیر و جمع بندی
۲۷۸	 بلای شهوت پرستی در طول تاریخ
۲۸۵	 شهوت پرستی در روایات اسلامی
۲۸۷	 پیامدهای شهوت پرستی در کلام امیرمؤمنان علی ۷
۲۸۸	 آثار زیانبار شهوت پرستی
۲۹۰	 ۱. آلودگی به گناه
۲۹۲	 ۲. فساد عقل
۲۹۲	 ۳. تضعیف شخصیت اجتماعی انسان
۲۹۲	 ۴. اسارت نفس
۲۹۳	 ۵. رسوایی و بی آبرویی
۲۹۴	 عوامل و اسباب شهوت پرستی
۲۹۷	 راه‌های درمان شهوت پرستی
۳۰۲	 شکم پرستی و شهوت جنسی

* * *

فصل پانزدهم: عفت؛ فضیلت بزرگ اخلاقی

۳۰۵	 اشاره
۳۰۶	 ترجمه
۳۰۷	 تفسیر
۳۰۷	 نیازمندان آبرومند
۳۱۴	 عفت در روایات اسلامی
۳۱۵	 نتیجه
۳۱۷	 راه‌های پیشگیری از بی عفتی

فصل شانزدهم: غفلت و بی خبری

۳۲۱		اشاره
۳۲۳		ترجمه
۳۲۴		تفسیر و جمع بندی
۳۲۴		«غفلت» سرچشمه اصلی بدبختی ها
۳۳۵		نتیجه
۳۳۵		«غفلت» در اخبار اسلامی
۳۳۸		نتیجه
۳۳۸		نکات مهمی در باره غفلت
۳۳۸		۱. عوامل غفلت
۳۴۱		۲. عواقب شوم غفلت
۳۴۲		۳. نشانه های غفلت
۳۴۵		۴. راه های زدودن غفلت
۳۴۸		۵. یقظه و بیداری
۳۵۱		تغافل مثبت
۳۵۳		تغافل در بیان معصومین علیهم السلام



فصل هفدهم: بخل و امساک

۳۵۵		اشاره
۳۵۷		ترجمه
۳۵۸		تفسیر و جمع بندی
۳۵۸		سرنوشت بخیلان
۳۷۲		نتیجه
۳۷۳		بخل در آینه روایات اسلامی

۳۷۶	ریشه و نشانه‌های بخل
۳۷۸	آثار و پیامدهای بخل
۳۸۰	درجات بخل
۳۸۲	پیشگیری و درمان بخل



فصل هجدهم: جود و سخاوت

۳۸۵	اشاره
۳۸۶	ترجمه
۳۸۷	تفسیر و جمع بندی
۳۸۷	چهره سخاوتمندان در قرآن
۳۹۱	سخاوت در منابع حدیث
۳۹۴	آثار و پیامدهای سخاوت
۳۹۶	محدوده سخاوت
۳۹۶	راه‌های کسب سخاوت



فصل نوزدهم: عجله و شتاب

۳۹۹	صبر و بردباری
۳۹۹	اشاره
۴۰۰	ترجمه
۴۰۲	تفسیر و جمع بندی
۴۱۳	نتیجه
۴۱۳	عجله و شتاب در روایات اسلامی
۴۱۵	چند نکته مهم

- ۴۱۵ ۱. مفهوم عجله و شتاب زدگی
- ۴۱۶ ۲. سرعت گرفتن در خیرات
- ۴۱۹ پیامدهای شوم عجله و شتاب زدگی
- ۴۲۲ ریشه های این خوی ناپسند
- ۴۲۳ راه های درمان



فصل بیستم: صبر و شکیبایی

- ۴۲۵ اشاره
- ۴۲۶ آیات صبر
- ۴۲۷ ترجمه
- ۴۲۸ تفسیر و جمع بندی
- ۴۲۸ الگوی صبر و اسطوره مقاومت
- ۴۴۵ صبر در احایث اسلامی
- ۴۴۸ آثار و پیامدهای صبر
- ۴۵۰ شاخه های صبر
- ۴۵۲ انگیزه های صبر و شکیبایی
- ۴۵۵ جزع و بی تابي
- ۴۶۰ درمان جزع و ناشکیبایی
- ۴۶۲ فرق جزع و احساسات معقول

اخلاق نیک و بد در قرآن

پیشگفتار (روش بحث)

در جلد اول این کتاب (اخلاق در قرآن) اصول کلی مسائل اخلاقی و طرق مختلف تهذیب نفس، مکتبها، انگیزها و نتیجه‌ها، به طور مشروح مورد بررسی قرار گرفت و رهنمودهای مهم قرآن مجید در زمینه این مسائل در شکل تفسیر موضوعی بیان شد. اکنون نوبت آن رسیده است که با استفاده از آن اصول کلی به سراغ تک تک «فضایل» و «رذایل» اخلاقی برویم و هر یک را در پرتو رهنمودهای وحی و آیات مورد بررسی قرار دهیم.

عوامل شکل‌گیری آن فضایل و رذایل، آثار و نشانه‌ها، منابع و عواقب خوب و بد هر یک، و بالاخره طرق مبارزه با رذایل اخلاقی و کسب فضایل را مورد بررسی قرار دهیم. هنگام ورود در این بحث، در فکر فرو رفتیم که با استفاده از کدام نظم ترتیب در این بحث پرتلاطم وارد شویم!

آیا باید روش فلاسفه یونان در تقسیم اخلاق به چهار بخش (حکمت، عدالت، شهوت و غضب) قناعت کنیم؟ در حالی که نه هماهنگی با آیات قرآن است که ما در این بحثها در سایه آن حرکت می‌کنیم و نه فی حد ذاته خالی از نقیصه یا نقیصه‌هاست که در جلد اول به آن اشاره شد.

آیا فضایل و رذایل را طبق حروف الفبا ترتیب دهیم و بحثها را به این صورت پیش ببریم، در حالی که روش الفبایی در این‌گونه مسایل غالباً از روش منطقی جدا می‌شود و بحثها ناهماهنگ می‌گردد.

آیا به سراغ سایر مکتبهای شرق و غرب در مسایل اخلاقی برویم و نظم بحث را از آنها بگیریم؟! در حالی که هر کدام برای خود مشکل یا مشکلاتی دارند و اضافه بر این، ممکن نیست هماهنگ با تفسیر موضوعی قرآن در زمینه اخلاق گردد.

ناگهان به لطف پروردگار و با یک الهام درونی روش تازه‌ای به نظر رسید که برخاسته از خود قرآن و با الهام گرفتن از آن می‌باشد و آن اینکه: می‌دانیم قرآن مجید قسمت مهم مباحث اخلاقی و عملی را در لابه‌لای شرح تاریخ گذشتگان و اقوام پیشین آورده و به خوبی محکم ساخته است که هر کدام از این رذایل و فضایل چه بازتاب‌های وسیع و گسترده‌ای در جوامع انسانی دارد و عاقبت کار آنها به کجا می‌رسد و انصافاً قرآن از این نظر داد سخن داد که مسایل اخلاقی را در بوته آزمایش‌های عینی و خارجی قرار داده است تا نتیجه برای هر خواننده و شنونده‌ای بسیار سریع و عمیق باشد!

به همین دلیل فکر کردیم بهتر است معیار نظم مباحث را با توجه به شرایط ویژه‌ای که بر بحث‌های ما حاکم است، همان تاریخ قرآن مجید و معیارهای حاکم بر آن بدانیم. به تعبیر دیگر: نخست به سراغ داستان آفرینش آدم و حوا و وسوسه‌های شیطان و دور شدن آنها از بهشت می‌رویم و به تالی که سبب پیدایش ماجرای عبرت‌انگیز طرد شیطان از بساط قرب خداوند و محروم شدن آدم و حوا از بهشت شد را در طلیعه بحث قرار می‌دهیم.

می‌دانیم شیطان به خاطر «استکبار» و «خودخواهی» و «نخست برتر بینی» و سپس «لجاجت» و «تعصب» از سجده بر آدم خودداری کرد و از درگاه خدا رانده شد و آدم علیه السلام و حوا به خاطر «حرص» و «آز» تسلیم وسوسه‌های بی‌منطق دشمن خود - شیطان - شدند و در دام او افتادند.

بعد نوبت به داستان «هابل» و «قابیل» و صفات زشتی که انگیزه قتل هابل شد می‌رسد و به همین ترتیب به سراغ داستان نوح و ماجراهای دیگر تاریخی، مخصوصاً ماجرای قوم بنی اسرائیل و موسی علیه السلام می‌رویم و در آینه زندگی انبیای الهی فضایل و آثار آن را می‌بینیم و در زندگی اقوام منحرف که گرفتار انواع مجازات‌های الهی شدند آثار رذایل را مشاهده می‌کنیم.

این روش هم جالب و شیرین است و هم با بحث‌های قرآنی سازگارتر می‌باشد. اضافه بر این به بحث‌های فضایل و رذایل جنبه عینیّت می‌بخشد و آنها را در صحنه حسّ و تجربه قرار می‌دهد.

خداوند به همه ما و همه افراد جامعه ما توفیق دهد که آن رذایل را که جامعه بشری را به جهنمی سوزان تبدیل می‌کند از اعماق جان خود ریشه کن کنیم، و به فضائلی که به ما و جامعه ما روح و صفا و آرامش و پیشرفت می‌بخشد و بزرگ‌ترین سعادت؛ یعنی قرب الی الله را بر ما فراهم می‌سازد، آراسته شویم.

«آمین یا رب العالمین»

تیرماه ۱۳۷۸

ربیع الاول ۱۴۲۰

قم - ناصر مکارم شیرازی